

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת האזינו, תשס"ד
מספר 516מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמןקריאת האזינו - מנהג לא נודע ש"נתחדש"¹

כתב הרמב"ם בהלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ז, הי"ג:

יש מקומות שנהגו בהן לקרות בכל יום אחר שמברכין ישתבח שירת הים, ואחר כך מברכין על שמע, ויש מקומות שקורין שירת האזינו, ויש יחידים שקורין שתי השירות הכל לפי המנהג. נתעכב רק על דברי הרמב"ם הקשורים לפרשתנו, פרשת האזינו. מדבריו עולה, כי היו מקומות שנהגו לקרוא את שירת האזינו בכל יום, ויש שהיו קוראים עמה גם את שירת הים. על מנהג קריאת האזינו בכל יום שהרמב"ם מעיד עליו, כתב רנ"א רבינוביץ (בפירושו יד פשוטה על משנה תורה לרמב"ם שם): "לא זכיתי למצוא מקורות קדומים למנהג זה". דומה שגם מקורות מאוחרים לרמב"ם לא מצאו. המקור היחיד שמצאנו לעת עתה הוא בספר אורחות חיים לר' אהרן הכהן,² בהלכות אחר שמונה עשרה, אות ה:

ויש מקומות אומרים (אחר תפילת שמונה עשרה) ג"כ תפלה לדוד הטה (תה' פו), וגם יש יחידים אומרים בכל המעמדות מבראשית עד ויכלו בכל יום פרשתו כפי יומו, ומפרשת האזינו על דרך הזי"ו ל"ך בכל יום פרשתו.

מוזכר כאן המושג "מעמדות", הנזכר במשנה ובתלמוד (מסכת תענית ראש פרק רביעי), וכדי להבהיר מושג זה נביא את דברי הרמב"ם בהלכות כלי המקדש פ"ו ה"א, המסכמים את האמור שם:

אי אפשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, וקרבנות הציבור הן קרבן של כל ישראל ואי אפשר שיהו כל ישראל כולן עומדים בעזרה בשעת קרבן, לפיכך תקנו נביאים הראשונים שיבררו מישראל אנשים כשרים ויראי חטא ויהיו לשלוחי ישראל לעמוד על הקרבנות והם נקראים אנשי מעמד, וחלקו אותם כ"ד מעמדות.

בהמשך הוסיף הרמב"ם עוד פרטים. אנשי המעמד היו מתחלפים מדי שבוע לפי סדר מסוים, ואנו מבינים מכאן כי כל מעמד היה נמצא בבית המקדש כשבועיים (לא רצופים) בשנה. אנשי המעמד הדרים בירושלים, או הקרובים לירושלים, היו נכנסים למקדש עם הכוהנים והלוויים בעת הקרבת קרבן התמיד, ואילו הרחוקים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם, מתפללים תפילות מיוחדות וגם קוראים בתורה בפרשת בראשית את מעשה הבריאה המתאים לאותו יום. עם החורבן, משבטלה עבודת המקדש, והתפילה באה במקום הקרבנות, הותקן בשלב מסוים גם סדר מעמדות. מדברי אורחות חיים אנו למדים כי בסדר מעמדות היו קוראים בכל יום, מלבד הקטע מפרשת בראשית, גם קטע מפרשת האזינו, לפי החלוקה של הזי"ו ל"ך, ואילו לפי הרמב"ם משמע שהיו קוראים בכל יום את כל פרשת האזינו, וללא קשר עם מעמדות.

¹ האמור בנושא זה לקוח ברובו מספר פרדס יוסף החדש לרא"ד מנדלבוים, בני ברק תשנ"ח, ומספר תורת יעקב לרי"ח סופר, ירושלים תשס"ב.

² מחכמי פרובנס, פעל כמאה ושבעים שנה לאחר הרמב"ם. לאחר גירוש היהודים מפרובנס הגיע למיורקה.

הסימן הזי"ו ל"ך כמצייין חלוקה פנימית של פרשת האזינו נזכר כבר בתלמוד הבבלי (ראש השנה לא, ע"א), ונחלקו שם רש"י ותוספות ושאר ראשונים בפירושו של הסימן.³ לענייננו יש לדעת שלפי האמור בתלמוד שם, היו הלוויים שבבית המקדש אומרים בשבת במוסף קטע מפרשת האזינו, ובשבת במנחה את שירת הים. על יסוד האמור בתלמוד פסק הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין פ"ו, ה"ט כך:

השיר שהיו הלויים אומרים: ביום הראשון היו אומרים ... בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת, במוספי שבת אומרים שירת האזינו וחולקין אותה לששה פרקים הזי"ו ל"ך כדרך שקוראין אותה ששה בבית הכנסת, ואומרים פרק בכל שבת. גמרו השירה בששה שבתות - חוזרין לראש, במנחה של שבת אומר אז ישיר משה ומי כמוכה וגו'.

מן הראוי להסמיך לכאן את שכתב ר' יעקב ב"ר צבי עמדין (ריעב"ץ) בסידורו **שערי שמים** בהקדמה לסדר מעמדות (מהד' חדשה ע"י שי"ה וינפלד, ירושלים תשנ"ד, עמ' תקמ"ט):

אמר יעקב לא יכולתי לירד לסוף דעת אותו המסדר (מעמדות) ... מה שהעמיד פרשת האזינו הוא כשגגה כי היא שירת מוספי שבת (כוונתו לר"ה לא, ע"א וכמו שכתבנו לקמן בפנים) ואין לו ענין לימות החול (ואף שמצאתי להר"מ ז"ל פ"ז מהל' תפלה שכתב יש מקומות נוהגים לקרות בכל יום שירת האזינו עם שירת הים, לפי אותו מנהג צריך לקרותה כולה דומיא דשירת הים) (האמור בסוגריים אלו הם דברי ריעב"ץ, וגם הסוגריים עצמם נמצאים במקור).

לכן הסיר ריעב"ץ בסידורו את קריאת האזינו מסדר מעמדות. אבל אילו ראה ריעב"ץ את ספר **אורחות חיים** שנדפס לראשונה בפירנצי שנת תק"י, נראה שלא היה עושה כן, ולא היה כותב מה שכתב. מכל מקום יש סידורים שלא הלכו בעקבותיו, ועדיין אנו מוצאים בסדר מעמדות שנדפס בהם גם את שירת האזינו.

אבל לא רק בסדר מעמדות נשתמרה קריאת האזינו. מצאנו עוד מקורות מאוחרים המדברים על החשיבות שיש באמירת פרשה זו. רצ"א מדינוב כתב בספרו **אגרא דפרקא** ס"י קטו: נראה לי בסגולה ללמוד בכל יום שירת האזינו והוא סגולה להנצל מאפיקורסות ומדעות כוזבות. עיין מ"ש בספרנו **אגרא דכלה** בפ' וילך הוכחנו זה מפסוקי התורה. והנה הרב מו"ה יעב"ץ בסידור שלו תמה על בעל מסדר מעמדות למה סידר פרשת האזינו במעמדות, ועי"ש בספרנו כי הדין עמו (עם בעל מעמדות) כי הוא בסגולה עפ"י התורה.

לצערנו עניין זה חסר בספרו אגרא דכלה, שהרי כידוע ספר זה לא הגיע לידינו כשהוא שלם. האדמו"ר רי"י שניאורסון כתב בספר הזכרונות:⁴

אחת המסורות מפי מהר"ל היא לומר כל יום לפני התפלה את שירת האזינו, שמהר"ל רואה אותה כסגולה לטהרת המוח והלב. לדעת מהר"ל גם על סוחרים ובעלי מלאכה לומר פרשת האזינו מספר פעמים ביום, משום שהדבר מהווה סגולה להצלחה, לפיכך נדרש כל אחד לדעת האזינו בעל פה. כן ראה מהר"ל באמירת האזינו, מספר פעמים ביום, סגולה לאריכות ימים.

אמנם רי"י שניאורסון מאוחר לרצ"א מדינוב, אבל הוא מביא מסורת קדומה - את המהר"ל. נראה שזו מסורת בעל פה,⁵ הואיל ובכתביו לא מצאנו התייחסות לכך. אעיר כאן כי מסורות מפי מהר"ל מהלכות בקרב חסידות חב"ד, ולעתים מסורת כזו היא המקור היחיד להנהגה מסוימת.⁶ מכל מקום בחסידות ליובאביץ' מצאנו עוד אזכורים לכך. בספר תולדות מהר"ש, שנתחבר ע"י הרבי רמ"מ שניאורסון (ברוקלין תש"ז, בעמ' 74), נמצא כי המגיד ממעזריטש ציווה (לאנשי) שילמדו את שירת האזינו על פה.⁷ מקור נוסף הוא ספר השיחות תרצ"ו (ברוקלין תשמ"ט). בעמ' 149 שם מסופר על אדמו"ר הצמח צדק שאחד החסידים שישב אצלו ב"יחידות" שאל אותו

³ ראה על השיטות השונות באנציקלופדיה תלמודית ערך הזי"ו ל"ך.

⁴ ר' יוסף יצחק שניאורסון, **ספר הזכרונות**, כפר חב"ד תשמ"ג, פכ"ט, עמ' 125.

⁵ יש לציין שר' ברוך, אבי האדמו"ר הזקן מחב"ד, הוא דור שביעי למהר"ל. על כן יש כמה וכמה מסורות בחב"ד המיוחסות למהר"ל.

⁶ כדוגמה נציין את אשר כתוב בספר **השיחות** (בלשון הקודש) לרי"י שניאורסון, כפר חב"ד תשנ"ג, עמ' ח: "בליובאביץ' שמרו מאוד על המנהגים וביחוד על המנהגים שהיו מקובלים מהגאון הצדיק מהר"ל מפראג. אחד המנהגים שעושים נר של תשובה בערב שבת תשובה" וכו'. והעיר שם רמ"מ שניאורסון, בהערה 3: "לעת עתה לא מצאתי מקורו".

⁷ מקור זה כתב רמ"מ שניאורסון בליקוטי שיחות חלק כד עמ' 237, האזינו תשמ"ב, ונתפרסם גם בספר **שערי המועדים, יום הכפורים**, ירושלים תשנ"ה, עמ' ככג, הערה 13. על המקור הנוסף נודע לי מר"י מונדשיין ותודתי לו.

בענייני השכלה ועבודה, והאדמו"ר השיב לו בשאלה, האם הוא יודע את שירת "האזינו" על-פה, ואמר לו שצריכים לדעת אותה על-פה, עם הטעמים.

אכן לא נתברר מקורו של המהר"ל, וגם ללא נתברר טעמה של מסורת זו. רמ"מ שניאורסון באחת משיחותיו⁸ העיר כי יש רמז למסורת זו בדברי ר"י אברבנאל, בפרשת וילך:

אבל ציוה אלקים שיכתבו (משה ויהושע) מהשירה הזאת טופסים רבים לתת אותה לכל אדם כדי שכל איש ואשה ידענה וישגרנה בפיו ויזמר בתודה ... ונתן הסיבה בשירה הזאת באומרו למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל, רוצה לומר שימצא בפי בני ישראל ולא יצטרכו לבקש ספר התורה, אבל בפיהם תמצא השירה הזאת והיא תהיה לעד בבני ישראל.

נוסיף על כך את שכתב ר' צדוק הכהן מלובלין⁹:

והנה מאמר כתבו נמנה אצל מוני המצוות מצות עשה מיוחדת על כתיבת ספר תורה, אבל מה שכתוב ולמדה וגו' הוא ציווי מיוחד לא נמנה אצלם לא ידעתי לו טעם. וכפי הנראה היה ראוי למנות זה מצוה מיוחדת על לימוד שירה זו לכל אחד מישראל, אלא לפי שלא נקבע לו זמן אפשר שיהיה די בפעם אחד כל חייו, ועל כל פנים די בקריאת הפרשה פעם אחד בשנה כתיקון חכמים. אבל על כל פנים יהיה בקריאת פרשה זו מצות עשה דאורייתא.

הרי לך שלפי ר' צדוק יש בקריאת האזינו מצות עשה דאורייתא, אלא שהוא מסופק ביחס לזמנה של המצוה. דברים אלו מצטרפים לאמור עד הנה, אם כי באופן שונה במקצת.

היה מן הראוי לדון עתה במה חשיבותה של פרשת האזינו, אלא שעניין זה הוא נושא לעצמו, ואין לנו אפשרות להאריך כאן יותר.¹⁰

ראינו אפוא כי מנהג קריאת האזינו בתפילה, שהוא מנהג בלתי-ידוע שנשתמר בחלקו באמירת מעמדות (ואף פה עמדו עליו לבטלו), "חודש" בדורות האחרונים בצורה שונה במקצת.

פרופ' יעקב ש' שפיגל

המחלקה לתלמוד

8 ראה הערה קודמת.

9 ספר הזכרונות, אות ג, סי' כט, מהד' מכון הר ברכה, תשס"ג, עמ' 308. בני הרב אסף (אסי) העמידני על כך.

10 ראה בפרדס יוסף החדש ובתורת יעקב (לעיל הערה 1) מה שכתבו עוד בעניין זה.